

RISUL FEDERALIZĂRII REPUBLICII MOLDOVA

Radu POPUȘOI

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: Conflictul din Transnistria, la fel ca și alte conflicte precum cele din Osetia, Abkhazia și Karabakh erau conflicte pur politice organizate/susținute de Kremlin pentru a păstra URSS sau de a menține capuri de poduri de către statul nou creat – Federația Rusă în spațiul post-sovietic. După mai mult de douăzeci de la sfârșitul războiului de pe Nistru, conflictul încă rămâne înghețat, iar practic toate căile de soluționare au fost respinse de către părți. O metodă destul de pormițătoare reprezintă federalizarea Republicii Moldova, însă sunt dovezi clare în știința politică că această metodă în cazul RM este imposibilă chiar și din punct de vedere teoretic.

Cuvinte-cheie: Conflict înghețat, federație, federalizare, cap de pod, stat-marionetă.

1. Conflictul din Transnistria : cauze și coincecinte.

Conflictul transnistrean este diferit de celelalte conflicte care au apărut după colapsul sovietic, pentru că la baza lui nu se află un conflict etnic sau religios. Circa douăzeci de ani în urmă, principalele cauze al apariției conflictului între forțele separatiste ale regiunii transnistrene și autoritățile legale ale Republicii Moldova erau tendința Centrului Unional de a păstra URSS-ul, iar după destrămarea acestuia - a Federației Ruse de a influența noile autorități moldovenești. Motivul formal al conflictului era acela, că Moldova a adoptat legislația privind limba de stat, ceea ce a condus la o polarizare politică accentuată a societății și la creșterea rezistenței față de inovații a unei părți a nomenclurii locale de subordonare unională. În scopul de a-i atribui acestui conflict socio-politic un caracter etnic, liderii separatiste au inventat conceptul de „popor transnistrean”, urmat de speculațiile cu privire la „dreptul națiunilor la autodeterminare”. E necesar să subliniem, că din punct de vedere al componenței etnice populația din Transnistria nu diferă mult de cea de pe malul drept al Republicii Moldova - în ambele cazuri, populația română are un procentaj mare (dar nu prezintă majoritatea în cazul Transnistriei).

Conflictul armat (2mart.-21iul.1992), sub pretextul lozincilor de protejare a drepturilor minorităților naționale, a fost dezlănțuit de către regimul separatist, condus de I. Smirnov. Trebuie să subliniem faptul, că implicarea în conflict a populației din regiunea transnistreană a avut loc nu din cauza urii și ostilității interetnice, ci sub influența propagandei agresive anti-moldovenești, care permite să caracterizăm conflictul ca pe un conflict politic și teritorial, cu elemente de conflict al identității și elitelor locale.

Cauzele principalele, care au determinat liderii mișcării separatiste din regiunea de est a Republicii Moldova să opună rezistență, inclusiv militară, autorităților legale ale Republicii Moldova sînt următoarele:

- 1) Teritorial-statutare: declanșarea conflictului cu autoritățile constituționale ale țării a avut ca obiectiv principal acapararea unei părți a teritoriului Republicii Moldova, în scopul creării condițiilor prealabile de desemnare a statutului formațiunii separatiste ca stat cvasi-independent;
- 2) Geopolitice: crearea platformei de presiune politică în scopul menținerii Moldovei în sfera de influență a Rusiei, pentru a preveni presupusa unire cu România, crearea în acest scop a enclavei ruse la frontiera moldo-ucraineană;
- 3) Cultural-lingvistice: nemulțumirea minorității - vorbitorilor de limbă rusă de introducerea limbii moldovenești în calitate de limbă de stat și necesitatea de a se adapta situației noi, percepută subiectiv ca o pierdere a statutului social cu care au fost obișnuiți;
- 4) Socio-economice: amenințarea de redistribuire a puterii și a resurselor economice în regiunea transnistreană;
- 5) Socio-ideologice: opunerea de rezistență a nomenclurii de tip sovietic proceselor de democratizare și încercările lor de a-și menține statutul în cadrul vechiului sistem pe teritoriul regiunii;
- 6) Etno-demografice: tendința de a mobiliza și a angaja în lupta cu autoritățile legale ale Republicii Moldova colectivele de muncă ale întreprinderilor industriale mari, de pe malul stîng al Nistrului, formate, în general, ca urmare a migrației forței de muncă din republicile slave ale URSS;

Ca rezultat al acestui conflict putem enumera : pierderi umane și materiale ; pierderea teritoriului de pe malul stîng al Nistrului (cu excepția raionului Dubăsari creat după război) ; pierderea or.Bender aflat pe malul drept al Nistrului ; pierderea controlului asupra infrastructurii regiunii nistrene ; presiune politico-militară pe termen lung din partea Federației Ruse asupra Moldovei.

Au trecut peste 20 de ani de când regiunea Transnistreană a țării s-a separat politic și administrativ și își dezvoltă propriile atribute ale statalității. În toată această perioadă, puține măsuri au fost întreprinse pentru

apropierea malurilor Nistrului. Din contră, s-au adâncit divergențele, a fost întreținută animozitatea reciprocă, s-au accelerat forțele centrifuge. Politicia “pașilor moderați” și strategia “conflictului înghețat” s-au dovedit a fi falimentare. Amânarea unei decizii hotărâtoare în rezolvarea conflictului de pe Nistru a contribuit la pietrificarea problemei.

2. Metodele de soluționare a conflictului.

Două au fost principiile care au stat la baza izbucnirii conflictului și pe care Moscova încearcă de douăzeci de ani să le impună și ca principii de rezolvare a conflictului. Primul principiu: menținerea unei forțe militare ruse în Transnistria. Al doilea principiu: o administrație civilă a Transnistriei separată de Chișinău. Orice alte chestiuni referitoare la Transnistria sunt ornamente, povești colaterale, praf în ochi, dezinformare. Mai există și un al treilea punct esențial: în toate planurile de reglementare propuse până acum Rusia și Ucraina sunt incluse în calitate de garanți. Mai apare uneori și OSCE, dar aceasta este o instituție dominată de Rusia.

La ziua de azi, putem identifica trei abordări de bază în soluționarea conflictului de pe Nistru. Prima abordare – anexarea Transnistriei în calitate de raioane, cu păstrarea statutului de autonomie extinsă. Respectiva abordare a fost impusă în mod constant la masa de negocieri de către delegațiile de la Chișinău și vedem că rezultatul este nul. Scenariul alipirii Transnistriei în calitate de raioane nu este real, deoarece majoritatea populației Transnistriei și elitele politice de acolo se împotrivesc în mod categoric. Ca factori pozitivi ale acestei acțiuni se pot enumera: reintegrarea statului și recăpătarea controlului asupra infrastructurii regiunii nistrene. Însă ca factori negativi putem menționa: imposibilitatea anexării din cauza forțelor de demilitarizare și pacificare ruse care ar susține Transnistria în criza/ războiul creat, independența UTA Găgăuzia și a altor regiuni filoruse în semn de protest, intensificarea prezenței militare ruse în regiune, posibile noi pierderi de teritorii în urma războiului creat.

A doua abordare – abandonarea Transnistriei. Spre regret, în rândul politicienilor de la Chișinău există susținători ai acestei idei, care sunt gata să renunțe la integritatea noastră teritorială. Aceasta, în opinia lor, va facilita integrarea în UE, iar mai apoi – și unirea cu România. Odată cu renunțarea benevolă la Transnistria, va începe o reacție în lanț care va culmina cu dizolvarea statalității moldovenești. Această abordare a fost susținută de câteva ori în timpul negocierilor:

- A. Planul Belkovski din iun.2004 care propunea ca Republica Moldova din dreapta Nistrului să se unească cu România, iar Transnistria- independentă. Principiile rămăneau neatinsse: armata rusă în Transnistria, administrație separată.
- B. În 2005 a venit planul Poroșenko: aici se propunea recunoașterea autorităților de la Tiraspol pe picior de egalitate cu cele de la Chișinău și menținerea trupelor ruse. Garanții erau Rusia, Ucraina și OSCE.

Factorii negativi ai acestei abordări sunt: legalizarea forțelor ruse aflate ilegal în Transnistria, crearea unui cap de pod stabil prorus în regiune, activizarea altor mișcări separatiste (cum ar fi cazul UTA Găgăuzia), înrăutățirea situației prin crearea unui stat-marionetă.

3. Federalizarea Republicii Moldova.

A treia abordare – federalizarea Moldovei, după modelul altor state moderne, cum ar fi Belgia, Germania, Elveția, Rusia, SUA. Federalizarea va asigura Moldovei posibilitatea de control deplin asupra propriilor hotare, populația ambelor maluri se va reunifica, va deveni un tot întreg, vor dispărea frontierele administrative și dubla conducere, totodată teritoriul Moldovei, amplasat pe malul stâng al Nistrului, și anume Transnistria, își va păstra, ca subiect al federației, un element important al autonomiei și al specificului său, inclusiv o parte din propria simbolică și reprezentare politică.

Adeții federalismului au formulat avantajele statului federativ în felul următor: federația se bazează pe eficacitatea statală plus libertatea politică. În opinia acestora, statul federal oferă condiții optime pentru echilibrarea diferitelor interese teritoriale, naționale, sociale, economice, financiare, politice, culturale etc. De asemenea, se crede că federalismul contribuie la eficientizarea activității aparatului de stat. Astfel, presiunea autorităților locale face administrația centrală să lucreze mai eficient, în timp ce autoritățile locale sînt preocupate de găsirea unor soluții folosind resursele locale.

Federalizarea Republicii Moldova a fost pusă în discuție de mai multe ori în timpul negocierilor:

Planul Primakov din 1997 avea în vedere menținerea trupelor ruse și un statut special pentru Transnistria. În conformitate cu clauza finală a memorandumului, relațiile dintre Republica Moldova și Transnistria vor fi dezvoltate în cadrul unui stat comun, în interiorul granițelor fostei RSS Moldovenești. FR și Ucraina au declarat disponibilitatea de a deveni garanți ai respectării statutului Transnistriei, precum și a

prevederilor Memorandumului. Chișinăul și Tiraspolul au decis să susțină stabilirea raporturilor juridice și statale, comune: coordonarea deciziilor reciproce, în ceea ce privește inclusiv prerogativele delimitării frontierei, protejarea securității reciproce, participarea Transnistriei în procesul de realizare a politicii externe a Republicii Moldova. De asemenea, Memorandumul a dat dreptul Transnistriei de a efectua în mod independent activități economice externe, deși mai târziu aceste prevederi ale Memorandumului au constituit „mărul discordiei” între cele două părți.

„Memorandumul Kozak” sau „Planul Kozak”, numit după inițiatorul său Dmitri Kozak, a fost o propunere din 2003 ce viza o soluționare definitivă a conflictului dintre Republica Moldova și regimul separatist din Transnistria, prin constituirea a unui stat moldovenesc federal asimetric. Acesta mai prevedea staționarea trupelor rusești pe teritoriul Moldovei pentru încă 20 de ani (până în 2023). În memorandum se propunea între altele crearea unui parlament bicameral format dintr-o cameră inferioară, aleasă prin reprezentare proporțională. Toate legile trebuiau însă consimțite de senat. Memorandumul Kozak presupunea ca regiunea transnistreană să aibă statut egal în federație cu restul țării. Părțile negative ale memorandumului : amestecarea FR în politica internă a Republicii Moldova (pentru care de facto elaborează o Constituție nouă pentru RM) ; statutul nedecis al trupelor ruse în RM ; repartizare disproportională în senat în raport repartizarea populației pe teritorii: 13 senatori aleși de camera inferioară federală, 9 de Transnistria și 4 de Găgăuzia. Planul de federalizare propus de I.Dodon în 2016 ; o republică federală în acest sens reprezintă: câțiva subiecți ai federației; un Parlament bicameral, format din camera senatului și camera reprezentanților; un guvern comun și un președinte ales de întreg poporul țării. Pe lângă existența unui guvern cu împuterniciri federale, vor exista guverne și organe legislative locale ale subiecților federației (așa cum, de exemplu, există în prezent în Găgăuzia). Frontierele subiecților federației vor fi delimitate prin intermediul referendumurilor locale, organizate în raioanele care fac trecerea de la un subiect la altul. O Moldovă Federală va avea o singură limbă oficială – limba moldovenească. Iar limba rusa va fi limbă de comunicare interetnică.

4. Factorii de risc și stabilitate într-o federație.

Factori de evaluare a stabilității statelor federale; Acești factori pot fi clasificați drept interni și externi. La cei interni se referă: criteriile care au fost constituite federațiile-teritoriale sau etnice; rolul pe care îl joacă o anumită ideologie; gradul de democratizare a societății; percepția de către cetățeni a formulei federaliste. Dacă am folosi factorii menționați pentru a stabili în dependență de ei o scară a stabilității federațiilor în timp, obținem federații :

- a. **extrem de instabile.** Federații constituite pe criterii etnice și ideologice care s-au prăbușit — URSS, Cehoslovacia, Iugoslavia;
- b. **relativ instabile.** Federații de criză permanentă — Canada, Belgia, India, Nigeria, Rusia;
- c. **relativ stabile.** Statele multietnice cu elemente de federalism, dar care soluționează problemele etniilor în baza proiectelor regionaliste. Se are în vedere Italia și Spania;
- d. **stabile.** Federații bazate pe criteriul teritorial, în care persistă omogenitatea etnică, precum în cazul Germaniei sau omogenitatea diversității precum în cazul SUA. După gradul de stabilitate statele unitare omogene din punct de vedere etnic, precum este Franța, pot fi raportate tot la această categorie.

Cazul Republicii Moldova; Deși considerăm proiectul de Acord privind federalizarea RM drept unul întocmit în conformitate cu rigorile necesare, el totuși conține un șir de neajunsuri, cele mai importante ținând de faptul că nu este specificat numărul de subiecți. Situația se complică din cauza faptului că și liderii din Gagauz Yeri insistă asupra faptului ca regiunea respectivă să devină subiect cu drepturi egale al noii federații. Nu este prevăzută existența unui organ de jurisdicție constituțională, așa cum se întâmplă în federațiile contemporane, ci prin intermediul țărilor garante, fapt ce a permis opoziției să vorbească despre subminarea suveranității și independenței Republicii Moldova. Este adevărat, acest lucru este prevăzut doar pentru perioada de tranziție. În sfârșit cea mai mare curiozitate ține de articolul 42 care prevede superioritatea unui acord asupra Constituției țării.

Dacă am utiliza scara referitoare la evaluarea gradului de stabilitate menționată mai sus și am raporta factorii cunoscuți drept generatori de stabilitate într-o federație la cei destabilizatori vom observa că proporția nu pare a fi în favoarea constituirii statului federal moldovenesc: subiecți eventualei federații moldovenești urmează a fi constituiți pe criterii etnice; partidul de guvernământ care în virtutea poziției pe care o ocupă este obligat să promoveze o politică de reunificare a țării are drept scop programatic edificarea unei societăți comuniste; reunificarea se presupune a fi făcută după un război de dezbinare ale cărui cauze sînt văzute în mod absolut diferit atît de către elite, cît și de cetățeni; țările garante au interese necamuflete în

regiunea transnistreană etc. Din acest punct de vedere preconizata federație moldovenească ar oscila între una extrem de instabilă și una relativ instabilă.

Liderii de la Tiraspol vor accepta o federație moldovenească contractuală ca despre una formată de către subiecți egali, după modelul constituirii SUA de către state practic independente. În opinia lor, pentru aceasta RM ar trebui la început să recunoască independența Transnistriei, iar apoi cei doi subiecți absolut egali, în calitatea lor de fondatori ai statului moldovenesc cu drepturi egale, să încheie acordul de constituire a federației. Ea presupune că suveranitatea aparține subiecților federației care binevoiesc să delege niște drepturi centrului federal. Evident, dacă subiecților nu le convine ceva, aceștia își retrag împuternicirile delegate. Tocmai de aceea liderii de la Tiraspol afirmă că nu văd vreo diferență de principiu între o federație și o confederație. Eventualele etape de federalizare a Republicii Moldova; Dacă se va decide totuși soluționarea conflictului prin federalizare atunci etapele ar trebui să fie următoarele: semnarea Acordului propus de către OSCE ca document politic, pregătirea noii constituții și a unei noi legi electorale, adoptarea noului proiect de Constituție prin referendum național pe ambele maluri ale Nistrului, efectuarea alegerilor în organele federative, elaborarea legislației federale, a constituțiilor subiecților și a legislației de armonizare a relațiilor în domeniile de interes național și de interes reciproc, alegerile în organele reprezentative ale subiecților, monitorizarea de către instituțiile internaționale a desfășurării proceselor democratice pe ambele maluri și desfășurarea unor programe de ordin economic susținute de către țările și organismele care ne-au sfătuit să acceptăm varianta federalistă etc. Din acest punct de vedere, sigur că inițiativa președintelui de a institui un minister al întregirii țării are sens, dacă acesta s-ar ocupa de coordonarea problemelor menționate.

5. Pericolul federalizării pentru Republica Moldova.

În primul rând, aceasta ar arunca în aer principiul constituțional de integritate teritorială, unicul acceptabil în situația în care se află Republica Moldova. Încălcarea acestui principiu va pune în pericol și va compromite viitorul statului Republica Moldova.

În al doilea rând, federalizarea va însemna lipsirea Republicii Moldova de un viitor european. În context, țin să amintesc că, anterior, ori de câte ori se discuta despre perspectiva federalizării, se vorbea și despre dreptul de veto al subiecților Federației în chestiuni ce țin de politica externă. Adică, va fi suficient ca Tiraspolul să spună că de acum încolo obiectivul nostru ca țară nu mai este să ne integrăm în Uniunea Europeană și noi va trebui să ne conformăm și să uităm pentru totdeauna de integrare europeană.

Cea mai importantă problemă privind federalizarea reprezintă senatul. Conform planului de federalizare înaintat de I. Dodon se stipulează ca senatul, una din cele două camere ale parlamentului, cu 27 senatori, să fie reprezentat în număr egal de fiecare subiect al federației. Adică R. Moldova, ca subiect care e mult mai mare decât celelalte două – Transnistria și Găgăuzia -, să aibă un număr egal de senatori. Astfel, o lege organică are nevoie de o majoritate simplă ca să fie votată. În acest caz, Republica Moldova, ca subiect, care are numai 9 senatori, niciodată n-o să poată să-și promoveze proiectele dacă nu vor fi votate și de reprezentanții Transnistriei și Găgăuziei. Înseamnă că atunci când vor fi subiecte legate de integrarea europeană, acestea vor fi blocate. Astfel, un subiect care e cu mult mai mare decât ceilalți doi, va fi pur și simplu, la cheremul politic al celor doi.

În al treilea rând, federalizarea este o bombă cu efect întârziat pusă la temelie Republicii Moldova și un prim-pas spre recunoașterea ulterioară a independenței Transnistriei și poate chiar a Găgăuziei. Făcând un timp parte din statul moldovenesc federativ, fiecare dintre aceste entități teritoriale va putea invoca diferite pretexte pentru a ieși din componența lui. Și atunci nu va mai fi vorba de zone rebele, ci de entități ce au participat cu drepturi depline la constituirea unui stat și acum au decis să meargă pe o cale proprie. Iar aceasta va crea premise reale pentru recunoașterea, măcar și parțială, a independenței lor în plan internațional.

Bibliografie

1. https://ro.wikipedia.org/wiki/Conflictul_din_Transnistria
2. <http://m.moldovenii.md/md/section/565>
3. <http://www.e-democracy.md/monitoring/politics/comments/20021209/>
4. https://ro.wikipedia.org/wiki/Memorandumul_Kozak
5. https://ro.wikipedia.org/wiki/Memorandumul_de_la_Moscova_din_1997
6. https://ro.wikipedia.org/wiki/Conflictul_transnistrean_din_2006
7. <https://www.timpul.md/arhiva/stiri/?c=t&v=planul+Kozak>
8. <https://deschide.md/ro/stiri/politic/44685/DOC--Planul-lui-Dodon-de-federalizare-a-R-Moldova-o-variant%C4%83-modificat%C4%83-a-%E2%80%9EMemorandumului-Kozak%E2%80%9D.htm>
9. <https://moldova.europalibera.org/a/2137883.html>
10. <https://gov.md/ro/content/gheorghe-balan-federalizarea-este-inacceptabila-pentru-republica-moldova>
11. <https://moldova.europalibera.org/a/1891635.htmls>